

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור ל: ניתוחי מתים ללימודי רפואה במדינת ישראל

כאשר מדובר על ציבור מאורגן כמו במדינת ישראל, יש צורך לתכנן מראש ולהיערך כבר עתה לתרחישים אפשריים בעתיד.

כלומר, בשונה מפיקוח נפש של רבים שם ההגדרה היא שיש לחשוש לפיקוח נפש ברמת סיכוי שיבוא, אבל כאשר עוסקים במדינה מאורגנת יש לשקול שיקולים עתידיים ולתכנן אירועים שאינם לפנינו כלל.

נשאלה השאלה, האם מותר לחלל שבת עבור פיקוח נפש עתידי במדינת ישראל?

מסוגיה זו של ניתוחי מתים ללימוד אנטומיה ניתן ללמוד על השוני ביחס בין פיקוח נפש של יחיד לבין פיקוח נפש של ציבור מאורגן במדינת ישראל, שעל המנהיגים לשקול ולתכנן מראש תרחישים עתידיים שאינם לפנינו

א. האוסרים: 'פיקוח נפש לפנינו'

הרב יחזקאל לנדא נשאל מאת המחותן שלו שאלה מלונדון, האם מותר לנתח את הנפטר?

הספק שהעלו בשאלה הוא ביחס לאיסור ניוול המת, האם מותר לעשות כן ולעבור על האיסור משום שהמטרה היא הצלת נפשות עתידית, או שאסור משום שכעת יש ניוול למת?

שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא יו"ד סימן רל):

בנידון השאלה שבאה עליו מקהילת קודש לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת.

ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך, אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה, או אם מותר משום דאית מיניה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה.

הרב לנדא מציג את דברי המתיר שטען שמדובר על הצלת נפשות עתידית, לצורכה מותר לנוול את המת כבר עכשיו. הרב לנדא דחה את הדברים בטענה שאמנם אם היה מדובר על פיקוח נפש עתה, שיש חולה לפנינו הזקוק לאיבר או שהרופאים זקוקים לידיעה לרפואתו באמצעות ניתוח הנפטר, היה מוגדר הדבר כפיקוח נפש. אבל כיון שאין חולה לפנינו כלל, אין זה מוגדר פיקוח נפש ואסור -

שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא יו"ד סימן רל):

את כל אלה כתבתי לפי דבריכם שאתם קורים זה פיקוח והצלת נפש.

אבל אני תמה הלא אם זה יקרא אפילו ספק הצלת נפשות, אי"כ למה לכם כל הפלפול והלא זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה... ואמנם כל זה ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במסכת חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לעניין ממון שם במסכת בבא בתרא ההיזק לפנינו.

אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן. שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות אי"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שמה יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה. ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק.

וחלילה להתיר דבר זה, ואפילו רופאי האומות אינן עושים ניסיון בחכמת הניתוח ע"י שום מת כי אם בהרוגים עפ"י משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך.

ואם אנו ח"ו מקילים בדבר זה א"כ ינתחו כל המתים כדי ללמוד סידור אברים הפנימים ומהותן כדי שידעו לעשות רפואות להחיים. ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך ואין בזה שום צד להתיר.¹ ולדעתי שגגה יצאה מלפני כבוד מעלתו שמיהר להשיב להקל.

~ הרב משה סופר מעיר שהנודע ביהודה עסק רק באיסור ניוול המת, אך יש להוסיף לכך את איסור ההנאה מהמת, שהוא לא יידחה אם פיקוח הנפש אינו לפנינו -

שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שלו) :

נתעורר מעלתו על מה שכתב בנודע ביהודה (תנינא יו"ד סימן רי), עיינתי שם הנה לכאורה הוה מצי לאסור בפשיטות מטעם מת ישראל אסור בהנאה מן התורה והוא איסור דאורייתא ממש...

אלא שלפי הסלקא דעתך של השואל הוא בנודע ביהודה הוה זה פיקוח נפש שילמדו הרופאים ללמוד ממנו שורש המכה ההיא כדי שידעו להיזהר ולהמציא תרופה בכיוצא בו ואם כן אפילו יהיה שאסור בהנאה מכל-מקום הא מתרפאים באיסור הנאה, על כן האריך הגאון זצ"ל שאין זה בכלל הצלת נפשות כיון שאין חולה לפנינו הצריך לזה ושוב ממילא גם בלי טעם דאיסור הנאה אסור לך ולא לזה. ולפי זה, אי היה לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצים לנתח המת הלז לרפואתו של זה, קרוב לוודאי דמותר.

אמנם נידון שלפנינו מי שרוצה למכור עצמו בחיותו לרופאים שיתחווהו אחר מותו ללמוד ממנו הלכות הרופאים הנה זה איננו נכנס בגדר פיקוח נפש כלל וכלל אם כן כל לימודי הרופאים ידחה שבת... וכיון שאין כאן פיקוח נפש איכא משום איסור הנאה וגם משום ניוול, אם על ניוול של עצמו לא חס כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם.

¹ על חששו זה, ראו: **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ד סימן יד אות ז): "ואי משום טעמים אלה הנה בנידוננו אם הממשלה שלנו תחוקק חק מפורש שאסור לחתוך כל המתים ללמוד מהם, ומותר רק במי שמכר עצמו לכך. או במי שמת מתוך חולי שרוצים לעמוד על מהות המחלה בשביל לדעת לנתח חולים החולים במחלה זאת, בכהאי גוונא הרי יורד החשש לפן יחתכו כל המתים ללמוד מהם, מכיון שיהא על כך חוק ממשלתי מפורש האוסר זאת, ומי שעבור יעבור ענוש יענשו".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. הגדרת 'חולה לפנינו'

לאור האמור עד כה עולה שיש לנו שני איסורים מרכזיים עליהם דנו הפוסקים בנוגע לשאלת ניתוחי מתים למטרת לימוד אנטומיה, איסור ניוול המת ואיסור הנאה מהמת.

מכל-מקום, המכנה המשותף הוא, שכל עוד אין חולה לפנינו אין שום היתר לנתח נפטר גם אם הוא מסכים לכך בחייו.

בדברים הבאים ננסה להתחקות אחרי הגדרת 'חולה לפנינו'

1. השיטה המצמצמת: חולה באותה מחלה לפנינו ממש

שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן רל):

ואמנם כל זה ביש ספק סכנת נפשות לפנינו... אבל בנידון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה.

שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שלו):

אי היה לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצים לנתח המת הלז לרפואתו של זה - קרוב לוודאי דמותר.

2. השיטה המרחיבה: חולי מצוי העתיד להיות²

לשיטה זו, למרות שהחולה או המחלה אינם לפנינו ממש, יש להתיר ניתוחים אלו משום פיקוח נפש בחולי השכיח לבוא ובמקום מרכזי שאליו מתכנסים החולים, כמו בתי חולים שם מצויים חולים -

שו"ת מחנה חיים (ח"ב יו"ד סימן ס ד"ה מכל מקום):

לחתוך כיס המת כדי ללמוד ממנו לדעת לרפאות החולים באותו חולי שכיח לבוא לפני רופאים מומחים בעיר מלוכה אשר שם יקבצו החולים המסוכנים ואי-אפשר ללמוד רק אם יחתכו איש החולה, דלמא באמת מותר כדי להציל הפיקוח נפש אשר יבוא לפניהם בעתיד.

« ניתוחי מתים למטרת למידה ייעשו בבית החולים

לאור זאת, כתב הרב ראובן מרגליות שיש לנתח את המתים בבית החולים בו מצויים תמיד חולים והוי 'לפנינו' למרות שאין חולה ממשי באותה מחלה לפנינו -

הרב ראובן מרגליות (קוי אור, עמוד סד):

והן לניתוח, יקחו מבית החולים אשר שם ילמדו המתעתדים להיות רופאים, ושם חולים וחלאים משכח שכיחי והוי כלפנינו.

² ראו גם: **שו"ת משפטי עוזיאל** (יו"ד ח"א סימן כח אות ב): "ולעניות דעתי אני אומר שלא מצאתי בכל הטעמים הנ"ל שום טעם מספיק לאסור. דהנה במה שכתב שאין כאן חולה אלא שמא יזדמן, אני אומר אטו מציאות שקלת מעלמא?! ובוודאי שתמיד נמצאים כמה וכמה בני אדם שחולים באותה המחלה. ואם לא ידוע לנו ברגע זה, למחר או היום יודע לנו. ולא דמי כלל לשחיקת סמנים שאפשר לעשותם בכל רגע או להכניסם מתמול, אבל במקרה כזה אם לא יעשו הניתוח בגוף זה משום איסור שבו, לא יעשו לעולם ותמיד תהיה ידיעה זו נעלמה מעינינו וגורמת לוודאי מיתה של כמה נפשות".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ הגדרת 'פיקוח נפש לפנינו' אינה כאשר יש פיקוח נפש במציאות לפנינו באופן פיזי, אלא הכוונה היא שיש סכנה מצויה בעקבות השתלשלות אירועים של נסיבות סיכון.

דוד המלך יצא למלחמה בשבת נגד אויב שבא על העיר קעילה הסמוכה לספר על עסקי ממון ולא על מנת להרוג, ואף שהפיקוח נפש אינו בפנינו, כי העריך שמצב נסיבות אלה יגרור אחריו פיקוח נפש.

לכן, גזר שמואל תענית בנהרדעא בגלל מגיפה שהייתה במחוזא, כי החולי יכול היה להגיע ממרחק על ידי השיירות המצויות בין המקומות -

חזון איש (אהלות סימן כב סוף ס"ק לב ד"ה בפ"ת סימן):

אין החילוק בין איתא קטן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר - דבזמן שמתריעין עלה אף שאין בשעה זו חולה קמן משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר... ומיהו, בשעת שלום לא חשבינן ליה פיקוח נפש, אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה... לא מקרי ספק פיקוח נפש בדברים עתידיים שבהווה אין להם זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות.³

ג. הגדרת 'לפנינו' בעידן המודרני: 'רחוקים נעשו קרובים'

'פיקוח נפש לפנינו' בעידן המודרני שונה מהעבר, משום הקשר הישיר בין המקומות.⁴

בכך, ניתוח מתים במקום אחד וממצאיו מהווים 'פיקוח נפש' במדינה אחרת, הן מצד הידע הרפואי המתפרסם

בעולם בעקבות המחקרים הללו המסייעים לחולים מצויים במדינה אחרת.⁵

~ **הרב יחיאל יעקב ווינברג**:⁶

לפי דעתי נשתנה המצב בדורנו מהמצב ששרר בזמנו של הגאון נודע ביהודה ז"ל, הן בנוגע להמעמד השורר בעולם הרפואה והן ביחס הרופאים לשאלת ניתוח המתים תכלית שינוי. הגאון נודע ביהודה בזמנו חשב שפיקוח נפש משמעו במקום שחולה אנוש מונח לפנינו ויש אפשרות להצילו ע"י בדיקת המחלה של המת המוטל לפנינו. בזמננו זה, שהחיבור בין אנשים וארצות שונות הדוק מאד ע"י טלפון וע"י ראדיא וכיו"ב ובנויארק יודעים ברגע מה שאמרו הרופאים בירושלים, יש אפשרות להציל כמה וכמה אנשים חולים ע"י בדיקת מחלה כגוף המת הן במדינה והן במדינות אחרות.

³ ראו: **הרב שלמה גורן** (תורת הרפואה, עמוד 236) שהביא ראיה לדברים אלו מדברי **תוספות** (פסחים מו ע"ב סוף ד"ה רבה): "ואם תאמר, אי אמרינן הואיל א"כ ביטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה. ויש לומר, כיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הואיל". אבל חולי השכיח יש לחלל עליו שבת גם אין עתה אין פיקוח נפש לפנינו. בעניין זה, ראו: **שו"ת היכל יצחק** (או"ח סימן לג אות ב ס"ק ז). ראו גם: **הרב יצחק אריאלי** (בעיית ניתוחי מתים, תורה שבעל פה, ו תשכ"ד עמוד לט): "המחלות המצויות המתהלכות ושכיחות ביותר, ודאי שאף אם נמצא חולה כזה במקום אחר אעפ"י שאינו לפנינו, וכיום שרחוקים נעשו קרובים... אפשר להודיע מיד על תוצאות הבדיקה ולהציל את החולה".

⁴ ראו גם: **הרב יצחק זילברשטיין** (הלכה ורפואה, ח"ה עמוד קצ): "דרכי ההתקשרות מקשרות כל חלקי תבל ואפילו אין פה לפנינו כעת חולה הסובל ממחלה זו הרי בוודאי שישנו במקום אחר בעולם חולה מסוכן כזה וגם הוא צריך להיחשב כאילו הוא לפנינו, ואם ננתח מתים כדי לברר את טיב המחלה הרי התוצאות עשויות להציל איזה שהוא חולה".

⁵ ראו: **שו"ת חבלים בנעימים** (ח"ג סימן סד ד"ה אבל נראה): "כנראה בדורנו של הנודע ביהודה לא היו הניתוחים בחולים נפרצים, והיה מקרה רחוק ולא שכיח שידמן חולה כזה, ועל כן אסר הנודע ביהודה. מה שאין כן עתה שמעשים בכל יום ויום שעושים ניתוחים באיברים פנימיים, והם מהתנאים הראשים של הרפואה, וחולים כאלה שצריכים ניתוחים שכיחי טובא, פשיטא שניתוח המת הוא פיקוח נפש ממש, ואם לא יעשו ניתוחים יגרמו למיתות רבות". ראו בהמשך דבריו (שם ד"ה ויש לדון) סיבה נוספת להתיר: "ויש לדון עוד בנדון זה דהכא יהיה עלבון לכל האומה ולשמחה בקמינו שיאמרו העמים הנה עם ישראל אינו חושש לתועלת הבריאות וצרכי החיים והנקל בעיניו פיקוח נפשות ישראל ואומות העולם, והוא חילול השם. ועלבון האומה יכול לדחות ניוול המת".

⁶ **תחומין** (כרך יב עמוד 382); **כתבי הגאון רבי יחיאל יעקב ווינברג זצ"ל** (סימן כב עמוד מב-מג). מכתב זה הופנה לרב קלמן כהנא שהיה 'שר ההשכלה', כנראה לדרישת הרב הראשי דאז הרב אונטרמן. ראו הערה הבאה.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

המושג פיקוח נפש משתקף בעינינו בממדים גדולים הרבה ובכל אופן אין להתעקש ולעמוד על הדעה שפיקוח נפש הוא רק בדוגמת הגאון נודע ביהודה ז"ל.⁷

~ הרב יצחק הרצוג (פסקים וכתבים ח"ה יו"ד סימן קנה, עמוד תרכח) :

בשום לב להתקדמות המדע הרפואי מאז שהשיב גאון העולם הנודע ביהודה זצ"ל, ובשום לב לעובדה שבימינו כל העולם עיר אחת כפתגם ההמוני, אנו מקילים בעניין זה הרבה יותר.

« גם שלא מדובר באותו בית חולים, אלא על שני בתי חולים שונים ומרוחקים, או בין ארצות שונות ומרוחקות, נחשב הדבר 'לפנינו' כי יתכן ויש בבית החולים המרוחק חולה הזקוק לידע הרפואי.

4. מערך הרפואה במדינת ישראל⁸

חובתה של מדינת ישראל להכשיר רופאים בעלי רמה מקצועית גבוהה בכדי להבטיח את בריאות העם בארץ. הכשרת הרופאים כרוכה בנייתוחים למטרת לימוד אנטומיה, דבר שיש בו צורך בסיסי להכשרתם המיטבית. לפיכך, העדר הכשרה מקצועית זו מהווה פיקוח נפש של הציבור

~ הרב יחיאל יעקב ווינברג⁹

ויש צורך להדגיש, שבזמננו שאלת ניתוח המתים היא שאלת המדינה ושאלה של האנשים החיים במדינה זו, לפני הגאון נו"ב עמדה שאלה זו כשאלה פרטית ולכך צדק בהוראתו. בזמננו היא שאלה של העם כולו ושאלה של המדינה ומעמדה בתוך העולם הגדול...

צריך לזכור ולא להסיח את הדעת אף רגע אחד מהעובדה כי אי-אפשר למדינה להתקיים בלא בתי ספר לרפואה שמלמדים מגדלים ומחנכים צעירי המדינה לרופאים משמשים ברפואת חולים. במדינתנו החדשה הנחיצות עוד יותר גדולה וכמה טעמים. אי אפשר להעלות על הדעת כי אפשר לצאת ידי הצורך ברופאים עכו"ם או ברופאים שנתחנכו בחו"ל אף משוגע וחסר דעת לא יאמר כן.

ודבר זה הוא ג"כ מן הודאות הגמורות, כי אי-אפשר להתקדם במדע הרפואי ביחוד במקצוע הכירורגי בלא ניתוח מתים, שהרי יש כמה מחלות שאי אפשר להכירן ולעמוד על טיבן בחיי החולה ורק ע"י ניתוח גופתו

⁷ ראו גם: הרב אריה יצחק אייזיק ליבס (בתוך: נועם, כרך יד תשל"א עמוד מו): "דעתה בזמנינו יש סניף להתיר ניתוח מתים אפילו בדליכא חולה לפנינו... אחר שכל ההמצאות החדשות בענייני רפואה מפרסמים בשעת מציאתם, ועתה ע"י הרדיו והטלביזיה כל העולם כולו כפר קטן... ובלי ספק נמצא בעולם חולה במחלה זו ויכול לצמוח בהניתוח רפואה למחלתו, ולכן הוא כמו חולה לפנינו"; הרב איסר יהודה אונטרמן ('בעית השתלת לב מנוקדת ההלכה', תורה שבעל פה, יא תשכ"ט עמוד יד): "בכלל המובן של חולה לפנינו רחב יותר בזמנינו, וחולה בבית חולים אחד שאפשר להגיש לו את הרפוי הדרוש מחלקי הגוף המת, או להודיע מה שמצאו בגוף זה כדי לרפאות מקרה דומה במקום אחר, נראה לי ברור שאין בזה עיכוב וזה נקרא לפנינו, שאין זה בתורת רזרבה לעתיד אלא טיפול מיידי"; הרב יצחק אריאלי ('בעיית ניתוחי מתים', תורה שבעל פה, ו תשכ"ד עמוד לט): "המחלות המצויות המתהלכות ושכיחות ביותר, ודאי שאף אם נמצא חולה כזה במקום אחר אעפ"י שאינו לפנינו, וכיום שרחוקים נעשו קרובים... אפשר להודיע מיד על תוצאות הבדיקה ולהציל את החולה"; שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קנא) שהעיר כן: "ולענין נידון דידן פשוט לי שאין זה דומה כלל וכלל למשל של שוחט ומבשל חולה, הוא טעם דחוק, דהא מצוי חולים בעלמא ובפרט בזה"ז שאפשר לידע מכל בתי החולים שבעולם שיש שם חולים כאלו וגם אשר נקל במהירות לשלח לשם את הרפואה שימצאו ע"י זה". אך למעשה המשיך וטען שהאיסור של הנודע ביהודה בניתוח להתלמד תקף גם בזמן הזה משום שאין חובה ללמוד כדי לרפא והוא משום ניוול. אך יש לציין, שהוא אינו מתייחס לסברת הרב ווינברג והרב גורן ביחס למדינה.

⁸ גם הרב יצחק הרצוג (פסקים וכתבים כרך ה יו"ד) התייחס לבעיית ניתוחי מתים ללימודי הרפואה בעת תקומת מדינת ישראל, וכדבריו (שם סימן קנד עמוד תריד): "זוהי אילוסטרציה מהבעיות שאנו נתקלים בהן במדינת ישראל". במקום אחר (שם סימן קנד עמוד תרכ אות ח) כתב שהכשרת רופאים בעלי ידע מושלם מהווה פיקוח נפש: "ולענין נידון דידן פשוט לי שאין זה דומה כלל וכלל למשל של שוחט ומבשל בשבת אולי יזדמן חולה ויהא מוכן לו, שחולים הצריכים לניתוח מצויים בכל יום וכבר אין לנו די רופאים בכלל ואין צריך לומר רופאים מנתחים ואין צריך לומר מנתחים מאומנים בתכלית השלימות האפשרית. במצב של המדע היום ובמידה שחסרה להרופא המנתח שלימות בה במידה עלול הוא לא רק להכשיל ולהשאיר את החולה במחלתו האנושה אלא לקרבו למיתה ח"ו". בהקדמה לספר הובאו הדברים הבאים המורים על חשיבות הכשרת הרופאים: "וכותב הפרופסור עלי דייוויס במכתבו לנשיא המדינה מר חיים הרצוג בנו של מרן זצ"ל, יש לי הערה היסטורית, כאשר הייתי מנהל הדסה היה זה הרב הרצוג ז"ל בשיחות ממושכות איתי שמצא את נוסחת הקסם לאפשר לבית חולים הדסה האוניברסיטאי לבצע לפי תנאים מסוימים ניתוחי גוויות לאחר המוות. בגלל הנוסחה הזאת קיבלנו הכרה מלאה בארצות הברית בתור בית חולים אוניברסיטאי שבוגרים שלו יכולים בין היתר לבוא לארצות הברית להתמחות".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

אפשר לעמוד על טיבה של המחלה שהביאתו למות ולפעמים מתגלים ע"י הניתוח אופקים חדשים להבנת שרשי המחלה ואופני רפואתה.

והשאלה העומדת לפנינו איך אפשר לקיים לימוד חכמת הרפואה בארצנו אם נאסור את ניתוח המתים בכלל, ומה יאמרו אוכלסי ישראל הרבים בארץ אם יוציאו קול כי מצב הרפואה ירוד מאד מפאת איסורי הרבנים ואיך נעמיד פנים אם יוציאו עלינו שם רע שאנחנו הם המעכבים את הקידמה הרפואית בארץ?

~ **הרב שלמה גורן** (תורת הרפואה, עמוד 235):

ונראה לומר שאין כוחו של כלל זה יפה אלא במקרים ובשאלות של הנודע ביהודה והחתם סופר, שם לא עמדה הבעיה של בריאות העם באופן כללי...

אבל בנידון דידן, כאשר המדינה והעם אחראים למערך הרצוף של הרופאים בישראל, ולבריאות העם המתגורר במדינה, ואנו יודעים מראש שבעוד מספר שנים נצטרך מספר כזה וכזה של רופאים בעלי רמה גבוהה, כדי שנוכל להבטיח את בריאות העם, ואם לא נקיים את בתי הספר לרפואה נישאר ללא רופאים במדינה, וברור לנו שבלי ניתוח מתים בבתי ספר לרפואה לא נוכל להוציא מהם רופאים ראויים לשם, זה נקרא שהחולה לפנינו, מאחר שהמדינה היהודית אחראית לבריאות האוכלוסייה וחייבת לתכנן את השירותים שלה לטווח ארוך.⁹

~ **הרב שלמה גורן** (תורת הרפואה, עמוד 80) - ביחס לתרומת איברים ובנק העור:

השקפת הנודע ביהודה והחתם סופר נכונה וישימה מבחינת ההלכה אך ורק כשמדובר ברופאים יהודים בגלות, כאשר לא מוטלת עליהם האחריות לבריאות העם במדינה כל שהיא, עליהם מוטלת המצווה והחובה לטפל בחולים הפונים אליהם בלבד, ואינם אחראים לתכנון הרפואי לטווח ארוך או קצר. לגביהם נכונה השקפת היסוד של גדולי הפוסקים הנזכרים, שכל שאין החולה לפניו, אסור להם להשתמש בקריטריונים של פיקוח נפש כדי לדאוג לחולים בעתיד, שאולי לא יופיעו בפני רופאים אלה, ואם יופיעו - אין סיכוי קלוש זה מהווה יסוד להתיר איסורי תורה לרופאים, שאינם אחראים על הרפואה בעתיד.

אולם כאשר מדובר במדינה יהודית עצמאית, שממשלת ישראל אחראית לתכנון המערך הרפואי במדינה לכל האזרחים, אחריות לאומית זו אינה מתבטאת בתכנון אינדיבידואלי יום יומי של הרפואה בישראל, כי אם באחריות כוללת לטווח ארוך. הלא ברור שמדי שנה בשנה, יתאשפזו בבתי החולים של המדינה, מספר משמעותי של חולים הזקוקים להשתלה. ואם לא נדאג מראש לתרומת איברים, לא נוכל לעמוד בדרישות הרבות שתתעוררנה אפילו בטווח של שנה מראש.

~ **שו"ת ישכיל עבדי** (ח"ו יו"ד סימן יט אות יג):

והקרוב אלי, כי הרב נודע ביהודה ז"ל, לא היו דבריו ז"ל רק על זמנו ושעתו ומקומו, שהרופאים היהודים במקומו היו מתלמדים בבתי המדרש של ממשלת האומות שהם מנתחים גופות מי שנתחייב הריגה למלכות או מי שהסכים לכך, כמו שכתב בדבריו שם ואצלם אין חומר איסור הזה, ולזה לא חשיב ליה כסכנת נפשות, מכיון שאפשר להתקיים ע"י אחרים שאינם בני ביתו.

משא"כ בזמנינו זה, שקמה מדינת ישראל, שאין גופות מסוג זה, ואי-אפשר לשום רופא שיתלמד בלי זה, ואם לא נמצא שום אופן של היתר, לא ימצא ולא יזכר ולא יפקד, לעולם שום רופא במדינה שידע ויכיר במלאכת הניתוח, ותרבה הסכנה ח"ו בחולים הזקוקים לניתוח, מאין מושיע, ואם נצריך הרופאים לנסוע

⁹ ראו כן גם בדבריו **תורת הרפואה** (עמוד 215-214; עמוד 220; עמוד 224-223).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

לחוץ לארץ להתלמד בממשלות אחרות, תגדל האיבה והשנאה לעם ישראל כולו וביותר למדינת ישראל כאשר יוכחו וידעו כי מותר להתעולל בגופות האינם יהודים, מה שאסור בגופות היהודים, בכל כיוצא בזה, ודאי דלא דיבר הנודע ביהודה ז"ל לאסור, ויודה יודה דהוי כחולה לפנינו דמותר משום הצלת נפשות, דאין לך פיקוח נפש יותר מזה.¹⁰

~ הרב משה דוד טנדלר (כבוד הרב, עמוד 168):

זהו אחריות של חברה או מלכות או ממשלה לדאוג על העתיד הרחוק. בהגדרת חברה ומדינה שיש אחריות לדורות שעדיין לא נולדו, העתיד וההווה חד הוא.

¹⁰ נדפס גם בספר **בצומת התורה והמדינה** (ח"ג עמוד 400).